

Det færøske mirakel

At den norrøne kultur på Færøerne og på Island ikke led samme skæbne som på Orkneyøerne og Shetlandsøerne, hvor den forsvandt, kan i væsentlig grad tilskrives den politiske og geografiske isolation, som øerne historisk set har indtaget. Desuden har dette "historiske mirakel" meget at takke briterne for, skriver den færøske historiker Hans Andrias Sølvará i denne replik til Thorkild Kjærgaards kronik i Jyllands-Posten 29. juli 2016.

HANS ANDRIAS SØLVARÁ, PH.D., LEKTOR i historie VED FÆRØERNES UNIVERSITET

I den interessante kronik, *Et historisk mirakel*, beskriver Thorkild Kjærgaard det færøske samfunds bemærkelsesværdige succes, som han ser i lyset af, at Færøerne - samt Island og Grønland - i 1814 forblev en del af et politisk svagt dansk kongerige og dermed undgik det helt realistiske alternativ at blive underlagt det stærke britiske imperium. Det var den omstændighed, at de nordatlantiske øer, dvs. Færøerne, Island og Grønland, i 1814 blev en del af et politisk svagt dansk kongerige, der gjorde, at den nordiske (inuit på Grønland) kultur og det nordiske sprog på disse øer blev bevaret og ikke led samme triste skæbne som på Orkneyøerne og Shetlandsøerne, hvor en nordisk tradition forsvandt efter 500 års britisk herredømme. Var Færøerne ikke kommet under Danmark i 1814, så ville der ikke være noget færøsk flag, sprog eller selvstyre - blot Union Jack, engelsk og fuld integration.

Men hvor nuanceret og realistisk er det billede, som Thorkild Kjærgaard tegner?

Sammenligningen mellem den skæbne, som den nordiske kultur på Orkneyøerne og Shetlandsøerne i virkeligheden fik, og den skæbne, som den nordiske kultur på Færøerne ifølge Thorkild Kjærgaard utvivlsomt ville have fået, hvis Færøerne i 1814 var blevet en del af det britiske imperium, bygger på tre i hvert fald diskutabile historiske forudsætninger.

Bortset fra, at sammenligningen er hypotetisk og kontrafaktisk, så kunne den være underbygget af argumenter, der gjorde den sandsynlig. Men det er den ikke ubetinget.

Det forekommer ikke helt indlysende at sammenligne den skæbne, som nordisk kultur på Orkneyøerne og Shetlandsøerne led under det britiske imperium i århundrederne efter 1468-69, da den danske kong Christian den første på grund af en medgift havde pantsat disse øer til den skotske konge, med den skæbne, som den nordiske kultur på Færøerne hypotetisk set ville have fået efter 1814, hvis Færøerne da, dvs. 350 år senere, var blevet en del af det britiske imperium. Hverken historisk, kronologisk eller kontekstuel forekommer det helt overbevisende at sammenligne hypotetiske konsekvenser af en kontrafaktisk begivenhed i 1814 med konsekvenser af virkelige hændelser, der indtraf 350 år tidligere.

En mere realistisk sammenligning ville have været at sammenholde den virkelige skæbne, som nordisk sprog på Færøerne led under dansk herredømme i den samme periode, som nordiske kultur og nordisk sprog forsvandt på Orkneyøerne og Shetlandsøerne, dvs. i århundrederne efter 1468-69. Man da bliver billedet utvivlsomt noget anderledes.

I 1380, da danske konger overtog højhedsretten over Norge og de nordatlantiske øer, var det norrøne sprog på Færøerne ved at udvikle sig til et særligt færøsk skriftsprog. Breve fra 1400 tallet viser, at dette var ved at ske omkring 1400. Men efter reformationen omkring 1540 forsvandt det færøske skriftsprog og blev erstattet med dansk skriftsprog, der blev administrationens, kirkens og siden også undervisningens sprog på Færøerne. En lignende udvikling ses på Orkneyøerne og Shetlandsøerne, blot med den forskel at skotsk var det dominerende sprog. Det færøske sprog overlevede kun den danske kongemagts alt mere enevældige magt over hele det Dansk-Norske rige som et (ofte meget fordansket) talesprog blandt almuen. I 1781 mente færingen Jens Christian Svabo, at det færøske sprog var i så dårlig forfatning, at han reelt anbefalede fuldstændig at opgave det og helt at erstatte det med det danske. På samme tid var det norrøne sprog på Orkneyøerne og Shetlandsøerne ved at forsvinde på grund af en omfattende skotsk indvandring, hovedsageligt før 1600. Norrønt blev efter alt at dømme talt på øerne i 1700 tallet, hvorefter det forsvandt. På Færøerne var der omkring 1800 ingen skoler og færøsk sprog var - vel at mærke under danske kongers overhøjhed - ved at lide samme skæbne som norrønt på Orkneyøerne og Shetlandsøerne. Dansk uvidenhed eller ligegyldighed om færøsk sprog forårsagede, at repræsentanter i stænderforsamlingen i Roskilde i 1844 nærmest var enige om, at sproget kun var en (fordærvet) dansk dialekt.

På denne baggrund kan det nærmest tilskrives en historisk tilfældighed, at norrøn kultur og norrønt sprog på Færøerne overlevede 1700 tallet, mens de uddøde på Orkneyøerne og Shetlandsøerne. Der er imidlertid en anden faktor, der uanset politisk afhængighed kan have været en fordel for færøsk, islandsk og i særdeleshed inuitkulturen på Grønland.

En implicit forudsætning, som Thorkild Kjærgaard bygger på, synes at være, at geografiske afstande har liden betydning. Det var måske en fordel for sproget på de nordatlantiske øer, at de blev underlagt et skrøbeligt dansk kongerige i 1814, men det er langt fra sikkert, at det færøske sprog ville have overlevet integrationen i det danske rige i århundrederne efter 1380, hvis øerne havde ligget lige så tæt på det danske hovedland, som Orkneyøerne og Shetlandsøerne ligger på det skotske hovedland. Det er heller ikke sikkert, at norrøn kultur og norrønt sprog på Færøerne og på Island ville have fået samme triste skæbne som på Orkneyøerne og på Shetlandsøerne, hvis de også var blevet en del af den skotske konges besiddelser i 1468-69. Den geografiske afsondrethed fra det danske hovedland gjorde, at der ikke var nogen dansk indvandring af betydning til Færøerne, der på samme måde som indvandringen til Orkneyøerne og Shetlandsøerne fra det tætbeliggende Skotland virkelig kunne true den traditionelle norrøne kultur. Det er heller ikke sikkert, at nogen skotsk indvandring af betydning ville have været på Færøerne i tilfælde af, at øerne i 1468-69 var blevet en del af den skotske konges besiddelser, da øerne også i forhold til

Skotland lå betydeligt mere afsides end Orkneyøerne og Shetlandsøerne. Dette sidste er selvfølgelig både hypotetisk og kontrafaktisk, da Færøerne i virkeligheden var en afsondret del af den danske konges besiddelser og ikke en afsondret del af den skotske konges besiddelser.

Pointen er, at det sandsynligvis var beliggenheden i forhold til hovedlandet, der - i højere grad end afhængigheden i sig selv - blev afgørende for, at af de tre truede norrøne sprog på Færøerne, Orkneyøerne og Shetlandsøerne, var det kun det færøske, der overlevede. De endnu mere afsidesliggende islandske og grønlandske sprogområder var ikke i samme grad truede. Men i forhold til Thorkild Kjærgaards påstand om, at britisk herredømme over de nordatlantiske øer i 1814 ville have udryddet færøsk, islandsk og grønlandsk sprog er det ikke uvæsentligt at påpege, at den omfattende skotske indvandring, der var en hovedårsag til at norrønt på Orkneyøerne og Shetlandsøerne uddøde, hovedsageligt indtraf før 1600.

Den tredje diskutale forudsætning, som Thorkild Kjærgaards kronik bygger på, er, at et reelt alternativ til dansk herredømme over Færøerne var, at øerne, - sammen med Island og Grønland - som en konsekvens af Freden i Kiel i 1814 blev inkorporeret i det britiske imperium. Der kan som påpeget næppe fra denne hypotetiske og kontrafaktiske mulighed udtrages nogen slutning om, at færøsk sprog i så fald ville være blevet udryddet, men det væsentlige er, at dette alternativ sandsynligvis overhovedet ikke var en realistisk mulighed.

Thorkild Kjærgaard bygger her på en tese, der oprindeligt blev fremsat af Finn Gad i 1979, og hvori det blev hævdet, at det var briterne, der forårsagede, at de nordatlantiske øer i sidste øjeblik blev reddet for Danmark. Briternes motiv skulle have været at forhindre at Sverige, der havde været allieret med Storbritannien under Napoleonskrigene, skulle blive en for Storbritannien udfordrende atlantehavsmagt. Det var derimod oplagt, at mens Danmark nødvendigvis måtte revses for at have været på den tabende side i krigen, så forventedes Sverige at blive belønnet for at have været på den vindende side. Derfor blev de svenske krav om at få Norge fra Danmark som kompensation for at have mistet Finland til Rusland i 1809 efterkommet, mens Storbritanniens storpolitiske interesser forårsagede, at de strategisk vigtige nordatlantiske øer forblev under overhøjhed af et økonomisk, politisk og militært svagt dansk kongerige, som Storbritannien nemt kunne kontrollere.

Betragtningen er interessant, men der kan anføres en række indvendinger imod den, også imod Thorkild Kjærgaards udgave af den. For det første er alternativet i Finn Gads udgave, at øerne havnede under den svenske konges overhøjhed, mens alternativet i Thorkild Kjærgaards udgave er, at de kom under det britiske imperiums overhøjhed. Problemet er imidlertid, at der ikke findes noget kildemæssigt belæg for, at briterne havde til hensigt at bemægtige sig øerne. Lige så betydningsfuldt er det, at der heller ikke findes kildebælg for, at briterne overhovedet var ansvarlige for, at undtagelsen om de nordatlantiske øer i sidste øjeblik blev indføjet i traktatens artikel 4. Derimod er der eksplicit kildemæssigt belæg for, at det var på initiativ af den danske forhandler Edmund Bourke, at undtagelsen i sidste øjeblik blev tilføjet. Oplysningen stammer endda fra den svenske forhandler Gustav Wettersted, der i et brev til den svenske udenrigsminister Lars Engstrøm 16. januar 1814 oplyste, at Edmund Bourke ville have de nordatlantiske øer eksplicit undtaget i artikel 4 og at han ikke fandt nogen grund til at modsætte sig tilføjjelsen. Der er næppe nogen tvivl om, at den kyndige Edmund Bourke udnyttede Gustav Wetterstedes manglende kundskaber om, at de nordatlantiske øer oprindeligt var norske, men det ændrer næppe ved det faktum, at da Gustav Wettersted indvilgede i at indføre tilføjjelsen til artikel 4 i traktaten, der eksplicit undtog de nordatlantiske øer fra de svenske krav, så var baggrunden, at de oprindelige svenske krav kun havde omfattet fastlands Norge og at det derfor aldrig havde været den svenske konges hensigt at kræve noget andet fra den danske konge end fastlands Norge.

Edmund Bourke fik med tilføjjelsen effektivt forhindret, at den svenske konge senere kunne sætte frem fornyede krav om de nordatlantiske øer, men det er afgørende at notere sig, at uafhængigt af om tilføjjelsen om de nordatlantiske øer blev eller ikke blev medtaget i artikel 4, så ville de nordatlantiske øer være forblevet under den danske konges overherredømme. Tilføjjelsen havde ingen indflydelse på spørgsmålet om, hvorvidt øerne skulle tilhøre den danske konge eller det britiske imperium; det sidste synes aldrig at have været en reel mulighed. Dette fremgår også tydeligt af artikel 4, hvor der står, at det er den danske konge som afstår Norge - Færøerne, Island og Grønland undtaget - til den svenske konge, og ikke det britiske imperium. Endelig kan det anføres, at allerede under Napoleonskrigene, da briterne så sig nødsaget til at beskytte de nordatlantiske øer på vegne af en hjælpeløs dansk statsmagt, blev det i en Order in Council 7. februar 1810 erklæret, at Storbritannien ikke ville annektere øerne, men at de efter krigen ville blive leveret tilbage til den danske konge.

De nordatlantiske øer havde med Ole Feldbæks ord aldrig stået på afståelsesdagsordenen og der eksisterede heller ikke noget alternativ til øernes forbliven under den danske konge.

Det britiske løfte til den danske konge, der blev indfriet i 1814, er heller ikke enestående. I 1940, da Storbritannien endnu engang så sig nødsaget til at intervenere på Færøerne, blev det også erklæret, at øerne ville blive leveret tilbage til Danmark efter krigen; et løfte der blev respekteret på trods af, at den danske samarbejds politik med tyskerne både irriterede briterne og ikke mindst ledende nordmænd, der gerne så øerne under Norge efter krigen.

Færøske sprogkamp har meget at takke danske intellektuelle, herunder Svend Grundtvig og hans skrift fra 1845, hvilket Thorkild Kjærgaard nævner, men det kunne tilføjes, at Grundtvig kun reagerede på førnævnte debat i stænderforsamlingen i Roskilde, hvor nogle danske medlemmer, der havde det synspunkt, at færøsk var en (fordærvet) dansk dialekt, vedtog at indføre en dansk skole på Færøerne. Det er også væsentligt at tilføje, at det var færingen V.U. Hammershaimb, der først reagerede på de danske medlemmers meget mangelfulde viden om færøsk sprog i en artikel i Københavnsposten 19. december i 1844, og at Grundtvig i sit skrift året efter benyttede sig af de oplysninger om færøsk sprog, som Hammershaimb havde offentliggjort i den danske avis året før. Det er næppe heller helt tilfredsstillende at lukke kredsen af støtter til færøsk

sprog ved danske intellektuelle, da der også var andre betydningsfulde støtter, bl.a. islændingen Jón Sigurðsson. Desuden havde færinger begyndende med Jens Christian Svabo i 1780'erne gjort et banebrydende arbejde, der understøttede det efterfølgende arbejde med at bevare det færøske sprog.

Til sidst kan det anføres, at det paradoksalt nok var Storbritannien, der den 25. april 1940 under protest fra den danske amtmand på Færøerne anerkendte det færøske flag til brug på havet. Overhovedet har Storbritannien varetaget danske interesser i Nordatlanten i krigstider, da den danske stat ikke formåede at varetage sine interesser og forpligtelser, men det færøske mirakel, der inkluderer færøsk sprog, flag og selvstyre var næppe heller blevet til virkelighed uden den engelske besættelse af Færøerne under anden verdenskrig.

Der er ingen tvivl om, at Færøerne er et historisk mirakel, men det er i så fald et mirakel, som Storbritannien har sin store andel i. Det er under alle omstændigheder historisk set tvivlsomt at bruge Storbritannien som et hypotetisk og kontrafaktisk skrækkesejpe på, hvad der kunne have været Færøernes skæbne, hvis øerne var blevet engelske i 1814.

Hvis det færøske mirakel er så stort, at man må tro, at engle kom forbi, hvilket Thorkild Kjærgaard i billedsprog antyder, så må i hvert fald enkelte af dem have været engelske.

(Sendt til Jyllands-Posten som replik til Thorkild Kjærgaards kronik "Et historisk mirakel" i JP 29. juli 2016 <http://jyllands-posten.dk/debat/kronik/ECE8880299/et-historisk-mirakel/> - blev ikke optaget pga. af længde)